

<< **БРОЙ 04/09**

Общественото мнение: страхове и реалности

През последните няколко месеца страховете в обществото от задълбочаване на финансовата криза са се увеличили. Вече над половината от гражданите определят положението в страната като нетърпимо. Същевременно обаче доверието в банковата система и валутния борд нараства, сочат резултатите от последните проучвания на Институт "Отворено общество" - София.

Светлана Аврамова

През март и април 2009 г., екип на Институт "Отворено общество" проведе изследване на общественото мнение "OpnBus – 1 '09", с цел да проследи развитието на нагласи на пълнолетното население за положението в страната. В изследването беше включен блок с аналогични въпроси, зададени в началото на кризата през октомври 2008 г. (виж брой 11/08 на Политики)

Резултатите са съпоставими с данните от 3 предишни изследвания, проведени през 2008 г. Целта на сравнението е да ориентира за настроения и намерения на населението преди и след реалното усещане за криза.

Резултатите от изследването изведоха на преден план следните изводи:

- В сравнение с есента на миналата година, през пролетта кризата вече се усеща и от домакинствата в страната.
- Преобладаващата част от хората са по-добре осведомени за кризата и като следствие – повече тревожни, отколкото реално засегнати от кризата.
- Над половината пълнолетни граждани определят положението в страната като нетърпимо.
- Множат се, но не драстично, очакванията за негативен развой на ситуацията.
- Повече българските граждани изразяват малко по-песимистични очаквания за икономиката на страната, отколкото за бизнеса, в който са заети, или за своите домакинства.
- Намалени доходи или липса на перспектива за увеличението им от една страна, а от друга - нарастването на разходите по обслужване на текущи кредити, е краткото описание на ситуацията на не малка част от домакинствата.
- За шестте месеца между двете изследвания данните за поведението на спестители и кредитополучатели се различават незначително.
- Преобладава подкрепа за въвеждане на еврото, като предпочитанията са раздвоени по въпроса при какви условия да се случи това.
- Няма паника и бягство от банките и лева. Въпреки вече осезаемото усещане за криза в реалната икономика, привнесена от финансовата, доверието към банковата система и валутния борд в страната нараства, което не може да се каже за политическата система и управлението.

Оценка на гражданите за положението в страната

Докато през миналата година по същото време обстановката в страната беше оценена като добра/нормална поне от 10 на сто, то през март такава оценка дават двойно по-малко граждани, като одобрението плавно е намалявало през годината. От друга страна, в сравнение с октомври, броят на крайно неудовлетворените е нараснал само с 3% – до 58 на сто. Нещо повече – крайно негативни оценки през юни миналата година са изразили точно толкова граждани, колкото и през март – вече по време на кризата. Много е вероятно в представите на хората да се е завърнал страхът, че "може да стане по-лошо" от "нетърпимото" сега.

Логично е в общите преценки за положението в страната да се отразява неудовлетворението от състоянието на различните сфери на общественото ни битие и хората да мислят или да усещат кризата като по-широкообхватна, а не само като икономическа. За 40%, според които положението в страната е нетърпимо, не е задължително това да е поради икономическа криза и те не мислят, че напоследък икономиката се е променила значително. Обратният разрез (оценка на положението, в зависимост от оценка на икономиката) показва, че 2/3 от тези, които не намират особена промяна в икономическата ситуация, са умерени и в оценката си за положението в страната.

Важно е все пак да се проследят оценките, очакванията и практиките на каква част от гражданите (и доколко) са се променили (или не) през сравнително краткия период от 5-6 месеца. Допускането е, че разликата отразява степента, в която ги е застигнала именно икономическата криза.

Оценка на гражданите за общата икономическа ситуация

(през октомври '08 и март '09)

Два пъти по-малко хора намират подобрение в икономиката през последните 12 месеца, като най-вероятно оценките им се отнасят за началото на периода. През октомври 23% отбелязват, че общата икономическа ситуация в България не се е променила, докато през март тази група е 18%. По-малко са и хората без мнение. С 14% са се увеличили тези, според които има влошаване в икономиката, но то е малко според 10%, а голямо – само според 4%.

Или с други думи – и преди и след масовото осведомяване по темата "икономическа криза", болшинството от гражданите оценява икономическата ситуация негативно, но интензивността на негативизма не нараства, а той по-скоро обхваща постепенно повече хора.

67% от гражданите преценяват, че възможността да спестят пари е намаляла в сравнение с миналата година, а 37% не могат да си позволят вече същите разходи дори за храна.

Засегнати от кризата

Намалени доходи или липса на перспектива за увеличението им от една страна, а от друга - нарастването на разходите за обслужване на текущи кредити, е краткото описание на ситуацията на не малка част от населението.

Засега повечето граждани (55%) и техните домакинства не са засегнати от кризата. Останалите са отбелязали различни начини, по които според тях вече кризата им се е отразила. Най-често това са намаление на възнаграждението, вкл. поради съкращения или намален работен ден при наетите, както и спадане на дохода на самонаетите.

Според голяма част от безработните кризата им се отразява чрез съкращенията на работна ръка – възможно е да са съкратени самите те или да отчитат, че се намаляват шансовете им за заетост при положение, че съкратените увеличават предлагането на трудовия пазар, а и поради сравнително ограничаващото се търсене от страна на работодателите.

Засега кризата е сравнително по-осезаема и за заетите на средна възраст. По-рядко се срещат засегнати сред работещите пенсионери и тези, които учат и работят едновременно. Сред други неработещи категории има повече тревожни домакини, а чувствително по-малко са притеснените сред пенсионерите и учащите.

Как работещите усещат кризата във фирмите и организациите си?

Бизнесът на 32% от съответните фирми страда от спад на търсенето на продукцията или услугите им; намаляват клиентите; изпитват трудности, свързани с износа. Някои от тях споменават, че печалбите намаляват, че се бавят плащанията от свързани с тях партньори и клиенти; други, че "фирмата обяви несъстоятелност" или "затвори заводу".

За 14% от предприятията, в които са заети анкетираните, е проблем задлъжнялостта и справянето с увеличените разходи по обслужване на фирмените кредити, а 10% са получили отказ за нов кредит.

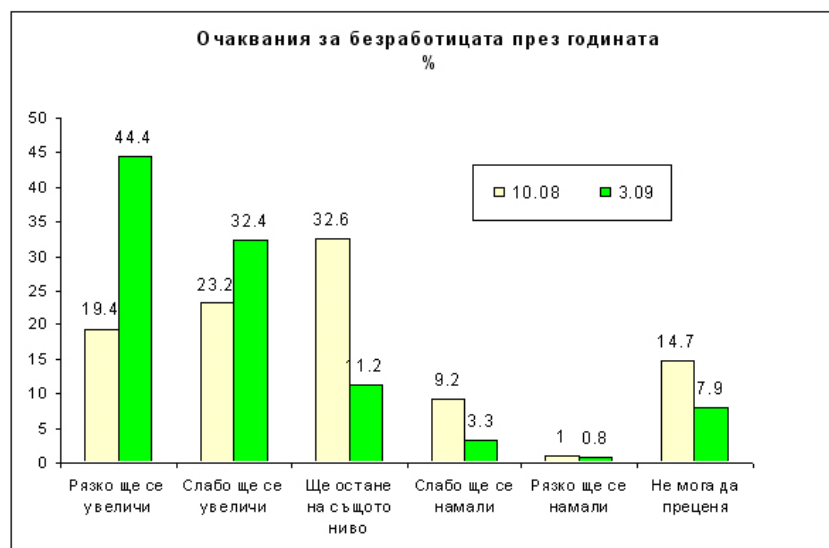
Като следствие - 38% отбелязват, че при тях е имало малко или повече съкращения, замразяване или намаление на възнагражденията – "много повече работа без резултат", "не се повишиха заплатите", "удължено време за изплащане на работните заплати". В предприятията на 19% от анкетираните някои от работещите са разпуснати в принудителен отпуск, а други работят на намален работен ден. И както някой е записал: витайе "несигурност и страх у хората".

Все пак очакванията и притесненията, предизвикани от вечаенето на криза, са по-разпространени, отколкото са реално засегнатите. Малко са фактическите промени във финансовото състояние на домакинствата.

Очаквания на гражданите

Ако трябва да се приведе потвърждение за това, че кризата вече се усеща като реална заплаха от повечето граждани, то това е страхът от безработица. Повече от два пъти се е увеличил дялът на тези, които смятат, че равнището на безработица рязко ще се увеличи. Три пъти са намалели очакванията, че сегашното

равнище може да остане непроменено. Два пъти по-малко са хората без мнение по въпроса.

Друго нагледно потвърждение за това, че обществото се интересува и следи развитието на ситуацията, е разликата в инфлационните очаквания. Въпреки, че те все още са преобладаващи, се забелязва явно пренасочване към очаквания за успокояване на темпото, с което ще нарастват цените.

За разлика от октомври миналата година, когато хората още бяха силно притеснени от инфлацията и още не съобразяваха връзката между криза и движение на цените, сега те са значително по-добре осведомени и логично очакват, ако не обрат, то поне забавяне в растежа на цените. Над 4% от гражданите имат дефлационни очаквания, срещу под 1% през есента.

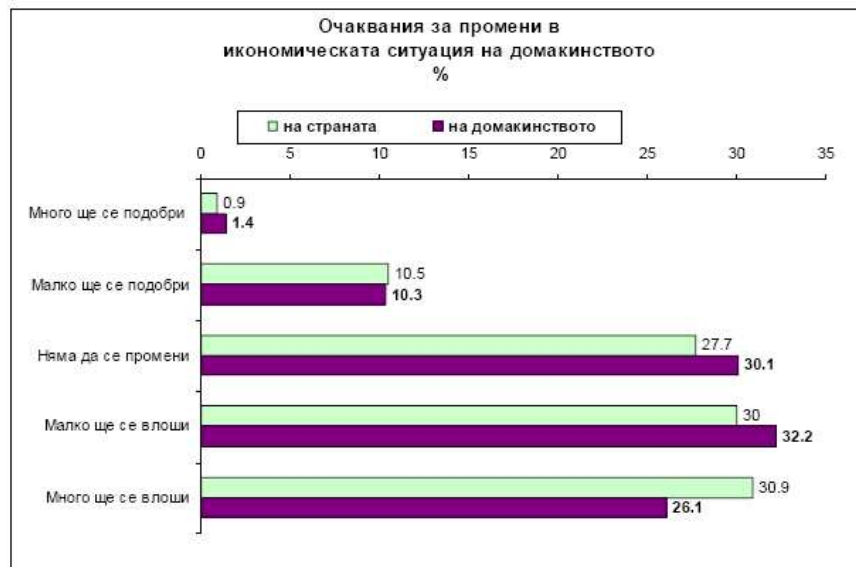
В сравнение със сегашното движение на цените смятате ли, че през следващите 12 месеца ще има...	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
По-бързо увеличение на цените	384	31.8	241	20.4
Същото темпо на увеличение на цените	433	35.9	395	33.4
По-бавно увеличение на цените	177	14.7	235	19.8
Почти същите цени	85	7.0	172	14.5
Слабо намаление на цените	9	0.7	51	4.3
Не мога да преценя	119	9.9	90	7.6
общо	1,207	100.0	1,184	100.0

Особено показателни са резките променени в очакванията за цените на имотите. Тук големият относителен дял предвиждания за поскъпване е заменен от преобладаващи очаквания за поевтиняване на недвижимостите.

Какви са очакванията Ви за цените на имотите у нас през следващите 12 месеца?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Очаквам, че имотите ще поскъпват	498	41.9	179	15.1
Очаквам, че ще се задържат около сегашното ниво	289	24.3	363	30.7
Очаквам, че цените на имотите ще се понижат	131	11.0	396	33.4
Не мога да преценя	270	22.7	246	20.8
общо	1,188	100.0	1,184	100.0

Несигурността продължава да е основен проблем за гражданите в страната, като обобщение на различните им страхове и предчувствия.

В сравнение с есента обаче, усещането за криза намира израз в преливането на оценките от "малко ще се подобри" в "малко ще се влоши" и в намаляването на лицата без мнение по въпроса.

Оптимистичните очаквания са малко (12%), но не са намаляли от есента досега. Въпреки кризата, около 30% не очакват промяна за домакинствата си, а малко по-малко и за икономическата ситуация в страната. Разликата между относителните дялове на трите групи очаквания – ситуацията да се влоши малко (32%), да се влоши много (31%) или да остане същата (30%) - е минимална. Но така или иначе, около 60% очакват влошаване на икономическата ситуация както на страната, така и на домакинствата си. Не за първи път по време на криза се забелязва, че крайният песимизъм преобладава по-често по отношение на общественото, отколкото на личното битие. С 5% са повече предвиждащите силно влошаване на икономическата ситуацията в страната, отколкото за състоянието на домакинствата си.

Над половината от интервюираните се страхуват, че през следващите 12 месеца е вероятно парите да не им стигат за отопление (60%), лекарства (56%), медицинска помощ (53%) и дори за храна (50%). Всеки трети се опасява, че може да му се наложи да икономисва и от поддържане на хигиената в дома си.

С какво се свързва предчувствието за влошаване?

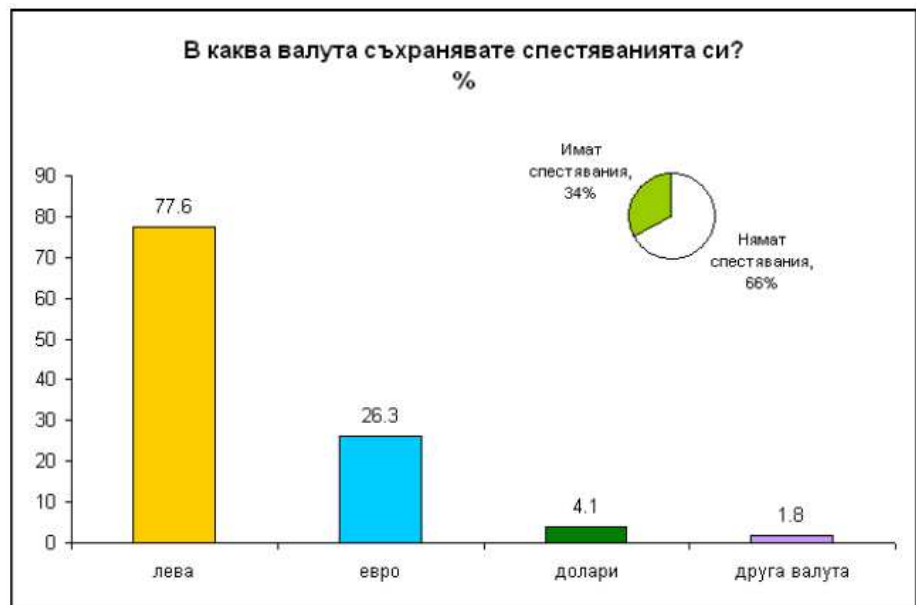
Към изброените опции във въпросника, хората са допълнили и опасенията си, че ще намалят възможностите им да посрещат личните си разходи (за култура и образование, книги, дрехи, пътувания, почивки) или тези, свързани с имуществото им (наем, ремонт, бензин и поддръжка на кола, за транспорт, за земеделските разходи и за малкия бизнес и пр.). Изписани са разнообразни страхове за личното и общественото здраве. Докато някои се опасяват, че "може да не се състави правителство" през лятото, други се страхуват буквално да не "умрат от глад", защото "със 100 лв. не може да се живее", че могат да останат без покрив, че ще са принудени да напуснат България...

Спестявания на домакинствата

През март спестяват 34% от домакинствата в страната, което е с 3% по-малко, отколкото през октомври. Данните за поведението на спестители и кредитополучатели след 5 месеца се различават незначително. Хипотезата, че може да настъпи паника и бягство от банките и лева, не се потвърждават засега. Може да се отчете като успех на експертите и управляващите това, че посланията им за стабилността на финансовата система в страната са стигнали до преобладаващата част от гражданите и че те именно сега се осланят на тях - доверието в паричната система и финансите по-скоро нараства, а не отслабва.

Към момента на второто изследване 77.6% от домакинствата, които имат спестявания, ги съхраняват в левове, което е с около 10% повече, отколкото показва първото. Възможно е увеличаването на левовите спестявания да се дължи на агресивния маркетинг на банките и надпреварата в предлагане на атрактивни условия за депозитите. Трябва да се отчете и следното: отговор в каква валута са предимно спестяванията им, през октомври са дали 27% (326 от анкетираните 1 207 лица). Техните домакинства съхраняват парите си предимно в левове - 67%, в евро - 27%, в долари - 5% и в друга валута - под 1%. За разлика от предишното изследване, през март анкетираните са посочили изобщо в какви валути имат спестявания. (Само 3% не са отговорили на въпроса). 392 лица са отбелязали 430 отговора, т.е. някои от тях имат спестявания поне в две валути. Следователно, през март-април домакинствата, които спестяват ги държат в левове (77.6% от спестяващите изобщо), и/или в евро - (26.3%), и/или в долари (4.1%), и/или в друга валута (1.8%).

Повече домакинства, спестяващи в евро, се срещат в Североизточния район, и в областните градове.

Спестяванията и в евро, и в лева на половината домакинства са депозирани в банки. Малък относителен дял - 3-4% замислят да ги изтеглят.

По отношение на спестяванията Ви, кое се отнася за Вашето домакинство?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Винаги сме държали спестяванията си в банка и ще	177	14.6	183	15.5
Държим спестяванията си в банка, но ще ги изтеглим и ще	48	4.0	20	1.7
Преди държахме спестяванията си в банка, но вече ги	57	4.7	36	3.0
Винаги сме съхранявали парите си по друг начин и ще	109	9.0	103	8.7
Нямаме спестявания в банка, но обмисляме да открием	48	4.0	59	5.0
Нямаме никакви спестявания	763	63.1	783	66.1
общо	1,209	100.0	1,184	100.0

Без да има особена зависимост от това в каква валута са спестяванията, отказалите се от услугите на банки са повече сред спестяващите в чужда валута (13-14%), отколкото в лева (4%). Спестяванията на 2/3 от възнамеряващите да открият сметка също са в левове (или 12% от спестяващите в лева срещу 5% от спестяващите в евро.). Изглежда страховете (доколкото изобщо ги има) от обезценка на лева са относително по-малки сред спестителите в лева, отколкото страховете, свързани със стабилността на банките, сред спестителите в евро.

Повече несигурност към банковите услуги има в Югоизточния район и в София,. Малцинствените групи в много по-голяма степен съхраняват спестяванията си извън банки – така е при 54% от домакинствата на етническите турци и 88% от ромските домакинства при средно 26% за всички домакинства.

През периода гражданите, които изключват възможността да спестят пари през годината, се увеличават с 2%.

Смятате ли, че през следващите 12 месеца ще сте в състояние да спестявате пари?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Много е вероятно	38	3.1	15	1.3
Вероятно е	99	8.2	78	6.6
Малко е вероятно	290	24.0	303	25.6
Съвсем е невероятно	727	60.1	735	62.1
Не мога да преценя	56	4.6	53	4.5
общо	1,210	100.0	1,184	100.0

Кредити на домакинствата

Само с 1% са се увеличили домакинствата, които обслужват текущи кредити през март (35.4%) спрямо октомври миналата година (34.4%). 1/3 от тях нямат проблеми да покриват дълговете си. Но тази група е намалала със 6% за 5-6 месеца. Други 28% от взелите кредит (с 2% повече, отколкото през октомври) имат ежесечно сериозни затруднения в обслужването им.

На 20% от длъжниците над половината от доходите отива за покриване на разходи по кредити. Между тях на 6% от домакинства за целта се налага да отделят над 70% от чистия си месечен доход.

Приблизително каква част от чистия месечен доход на Вашето домакинство (всички доходи на домакинството като се приспадат данъците и осигуровките) отива за обслужване на кредити?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
До 25%	189	46.0	189	46.1
25-50%	147	35.8	138	33.7
50-70%	61	14.8	59	14.4
Над 70%	14	3.4	24	5.9
общо	411	100.0	410	100.0

Доверие във финансовата система и подкрепа за валутния борд

Едни от най-интересните резултати от изследването показват значително нарастване на доверието в банковата система и подкрепата за валутния борд. Явно усещането за криза се съпровожда с разбиране, че у нас засега тя е с по-мек очертания поради сравнително консервативната политика на банките в предшествания кризата период и дисциплиниращата роля на валутния борд.

Имате ли доверие в стабилността на българската банкова система?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Да, напълно	64	5.4	172	14.5
По-скоро да	255	21.4	397	33.5
По-скоро не	328	27.5	294	24.8
Категорично не	153	12.8	113	9.5
Не мога да преценя	392	32.9	208	17.6
общо	1,192	100.0	1,184	100.0

Подкрепяте ли системата на валутен борд, при която българският лев е фиксиран към еврото?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Да	550	45.9	646	54.6
Не	183	15.3	178	15.0
Не мога да преценя	465	38.8	360	30.4
общо	1,198	100.0	1,184	100.0

Кога и как да влезем в Еврозоната?

Почти половината от гражданите (43%) желаят еврото да стане официална валута и за България. Запознати или не с дебата по въпроса кога и как да се случи това, една част от тях приемат, че смяната трябва да стане при определени условия, друга по-малка част – че левът е добре да се замени с евро колкото може по-скоро. Сред останалите преобладават онези, които не могат да преценят дали това е полезно или не за икономиката на страната. По едни или други причини обаче, 27% не подкрепят изобщо подобна промяна.

Смятате ли, че е добре за България левът да бъде заменен с евро?	Октомври '08		Март '09	
	брой	%	брой	%
Да, колкото може по-скоро	165	13.6	231	19.5
Да, когато има добри икономически условия за това	369	30.5	-	-
Да, когато България изпълни условията за членство в Евро-зоната	-	-	275	23.2
Не	344	28.4	316	26.7
Не мога да преценя	327	27.0	362	30.6
общо	1,205	99.6	1,184	100.0

Една от възможните опции за отговор на въпроса за влизането ни в Еврозоната беше формулирана през октомври като "да, при подходящи икономически условия". През март се конкретизира до "изпълнение на условията за членство в Еврозоната", което стесни кръга на избралите този отговор и разшири кръга на колебаещите си, а най-вече - на предпочитащите това да се случи възможно най-скоро. Дали аргументите на управляващи и експерти или собствени интереси и предпочитания мотивират различните отговори, е предмет на друго детайлно проучване. Някои от отговорилите отрицателно, подсказват, че очакват с въвеждането на еврото да се повишат цените и с това колебанието при тях приключва.

Одобрение за антикризисните мерки на правителството

Мнението, че не се налагат специални антикризисни мерки (или с други думи, че кризата не може да се "надхитри"), не получава подкрепа. За 2/3 от населението най-естествено и наложително е управляващите да се намесят с превантивни мерки. Много е вероятно на хората да им е омръзнало от повтарянето, че кризата е привнесена отвън, че финансовата ни система е сравнително стабилна и че правителството има антикризисна програма.

Всъщност гражданите не са наясно дали са предприети мерки и какви са те, а повечето сред тези, които имат информация не ги одобряват – априорно, поради общо недоверие в правителството или тъй като не виждат обещаващ ефект от конкретно решеното досега.

Негативизмът към политиката и политиците не за първи път насочва предпочитания към експертно правителство. Вероятно споменът в масовите представи за служебните правителства като за експертни и сравнително успешни, допринася за този тип предпочитания. Все пак повечето респонденти избират политическото–еднопартийно или по-реално очертаващата се перспектива (но предпочитана от по-малък относителен дял избиратели) за коалиционно правителство.

Обхват и метод на изследването

Изследването е на база национално представителна извадка. Интервюирани са 1 184 лица на 18+ г., в 120 "гнезда". Максималната стохастичната грешка е $\pm 2,85\%$.

